

- Безопасность жизнедеятельности. Чрезвычайные ситуации. Учебное пособие/Под ред. Непомнящего А.В., Шилякина Г.П. Таганрог, 1993 г.
12. Первая помощь при повреждениях и несчастных случаях/Под ред. Полякова В.А. М., 1990 г.
  13. <http://mnvk-rizhavka.at.ua>
  14. <http://ukautonews.ru>
  15. <http://wikipedia.org>

Аннотация

КОНЦЕПЦИЯ ОПТИМАЛЬНОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ СРЕДСТВ БЕЗОПАСНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ АВТОМОБИЛЕЙ

Дьяконов В., Дьяконов О., Курченко Я., Данова К., Малишева В., Фесенко Г., Скрипник О., Бокатова М.

Обоснованы и поданы результаты работы по созданию конструктивно-технологических схем безопасности для современных автомобилей.

Abstract

CONCEPT OF OPTIMAL DESIGN OF MODERN CAR SECURITY FUNDS

V. Dyakonov, O. Dyakonov, Ya. Kurchenko, K. Danova, V. Malisheva, G. Fesenko, O. Skrypnyk, M. Bokatova

Justified and submitted the results of work on the creation of constructive-technological environment for the preparation of gasified fuel engines through the development and introduction of effective flexible ways.

УДК 621.793.7

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА НОМЕНКЛАТУРИ ДЕТАЛЕЙ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ РЕСУРС МОБІЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ТА ЇЇ БЕЗПЕКУ

Лузан С.О., д.т.н.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

На основі комплексної оцінки автотракторних деталей, які визначають ресурс, установлене, що абразивне зношування превалює над усіма іншими видами зношування. Близько 83% деталей автотракторної техніки має зношування до 0,6 мм, що відповідає технологічним можливостям газотермічних методів нанесення зносостійких відновлювальних покриттів.

Постановка проблеми. За даними Української Асоціації «Надійність машин і споруд», за період експлуатації витрати металу на запчастині тракторного двигуна складають 50-100 % його маси, шасі трактора – 100 %. Витрати коштів на технічне обслуговування і ремонт автомобілів, тракторів за

весь термін служби в 3-6 разів перевищує вартість їх виготовлення.

Парк автотранспортних засобів в Україні по технічному рівню, моральному і фізичному зносу вимагає відновлення, терміни амортизації майже у 50 % машин значно перевищені (більше 10 років). Ресурс двигуна після ремонту за технічних умов повинен бути не нижчим 80 % ресурсу нового двигуна, проте насправді складає тільки 30-50 %. Середнє напрацювання на відмову трактора Т-150К в 2 рази, а термін служби в 2-3 рази менше, ніж у зарубіжних аналогів.

Розвиток конструкцій машин відбувається при постійнім прагненні до збільшення їх продуктивності, що майже завжди супроводжується підвищенням механічної й теплової напруженості рухливих сполучень деталей [1]. При цьому ставляться завдання досягнення високої надійності й довговічності машини, зниження її маси, скорочення витрати дефіцитних матеріалів. Відомо, що підвищення довговічності машини навіть у невеликому ступені веде до значної економії металу, зменшенню витрат на виробництво запасних деталей; скорочуються число й обсяг ремонтів, а отже, збільшується кількість фактично працюючих машин [1].

Оскільки при конструюванні машин ураховуються й економічні фактори виробництва й експлуатації, конструкторові необхідно проводити перспективний прогноз тривалості використання даної машини з урахуванням тривалості експлуатації машин попередніх моделей. У ряді випадків цей строк становить 25 років, а іноді й більш, наприклад, для автомобілів, тракторів, транспортних літаків, металообробних верстатів [2]. При виборі конструктивного рішення необхідно враховувати майбутні витрати не тільки на виготовлення машини і її окремих вузлів, але й на обслуговування й ремонт. Останні витрати при тривалій експлуатації машини в багато разів більше вартості її виготовлення.

Тому проблема підвищення строку експлуатації виробів і деталей, особливо в тих випадках, де їх заміна або ремонт неможливий по виконанню вимог техніки безпеки, є актуальною.

Аналіз основних досягнень і публікацій. Аналіз причин відмов машин, проведений у роботах [3-9] показав, що ресурсною відмовою, яка найбільше часто зустрічається, є вихід через зношування й руйнування деталей пари тертя шейка колінчатого валу – вкладиш підшипника ковзання, табл. 1 [10].

Таблиця 1 – Кількісна оцінка ресурсних відмов двигунів

Найменування	Кількість %				
	СМ Д-62	ЯМЗ - 238НБ	ЯМЗ - 240Б	Д-240	КамАЗ - 740
Вихід з ладу групи шейка колінчатого валу – вкладиш підшипника ковзання (КШМ)	67	55	45	40	56
Зношування циліндро – поршневої групи (ЦПГ)	14	20	35	44	24
Обрив поршня	14	15	15	10	8
Обрив шатуна і його болтів	1	10	5	6	9
Обрив болтів кріплення маховика	–	–	–	–	3

Аналіз динаміки зміни зазорів у трибосистемах двигунів транспортних засобів також показав, що найбільш інтенсивний характер збільшення зазору поряд із циліндропоршневою групою (ЦПГ) має сполучення кривошипно-шатунного механізму (КШМ), тобто шийка колінчатого валу – вкладиш підшипника ковзання. Залежність зміни зазору в КШМ від наробітку представлені на рис. 1 [10].

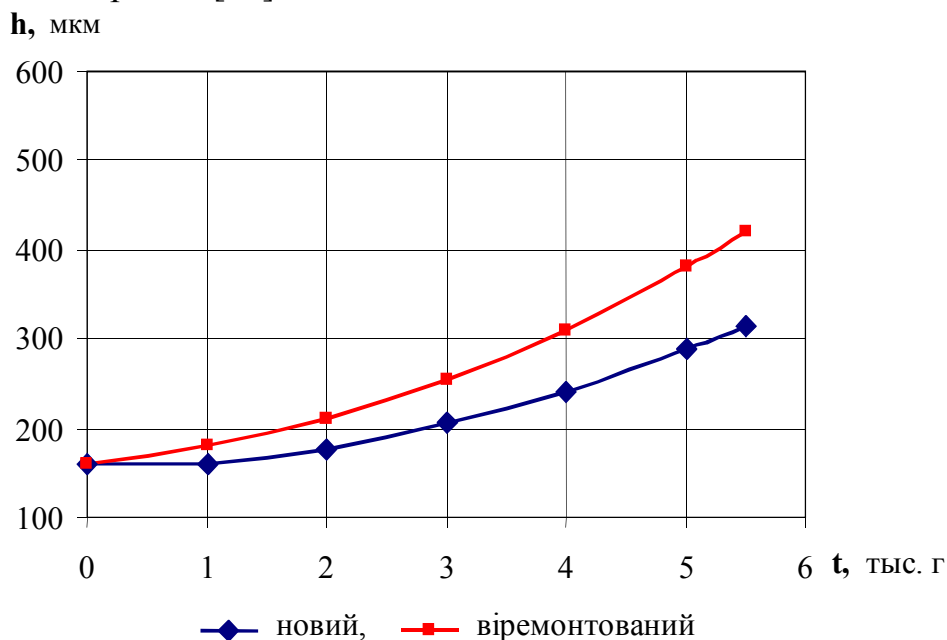

Рис.1 – Зміни зазорів у з'єднанні вкладиш – шийка колінчатого валу двигуна від часу наробітку

Проаналізувавши графічні залежності, представлені на рис. 1 можна зробити вивід, що характер кривих зміни зазорів у з'єднанні вкладиш – шийка колінчатого валу двигуна в нового й відремонтованого двигунів аналогічний, причому швидкість зношування сполучень у двигунів після ремонту вище, чим у нових.

Відомо, що на підтримку працездатності тракторів за строк їх служби витрачається коштів в 3 – 4 рази більше, чим на їхнє виготовлення. При цьому 60-80% цих засобів витрачається на усунення відмов і несправностей [11]. На ремонт тракторів задіяне в 4 рази більше виробничих потужностей, чим на їхнє виготовлення. Легковий автомобіль, що має масу 1000 кг, стає непридатним для ремонту, якщо втрата його маси від зношування складе 1 кг, а також підраховане, що до списання трактора Т-130 на запасні частини для ремонту й технічного обслуговування потрібно витратити стільки ж металу, скільки він важить сам – 12000 кг [12]. У нормативах надійності, для оцінки довговічності тракторів і їх основних складових частин використовується ресурс до першого капітального ремонту (ГОСТ 26817-86) із заданою гарантованою ймовірністю безвідмовної роботи.

До 1990 року Україна щорічно купувала близько 52 тисяч тракторів і парк тракторів становив 495 тисяч машин [13]. У зв'язку зі спадом виробництва вже 2005 року в сільськогосподарських підприємствах України було 194,92 тисячі тракторів усіх марок. У такий спосіб за 15 років випуск тракторів скоротився

більше чим в 30 раз, а в 2009 році більш ніж в 100 раз. Відсоток використання виробничих потужностей тракторних заводів також знизився з 93% в 1985 році до 5,2% в 1997 році. А в 2009 році виробничі потужності підприємств були завантажені до 2% [13].

У зв'язку із цим у цей час в експлуатації питома вага тракторів випущених до 1985 року досягає 25%, випущених в 1986-1990 роках – 42%. Більше половини тракторів, які є в наявності, були випущені близько 20 років тому.

Так, наприклад, кількість тракторів марки «ЮМЗ», які перебувають у господарствах України становить близько 50 тисяч штук. З них більше половини вимагає капітального ремонту. І якщо не вжити відповідних заходів, то до 2015 року вони залишаться в одиничних екземплярах у господарствах України. Трохи краще ситуація із тракторами «ХТЗ», однак за 8 місяців 2009 року господарствами України було придбано всього 150 штук цих тракторів [13]. Враховуючи дану економічну ситуацію потрібні нові системні підходи до збільшення ресурсу машин шляхом відновлювання деталей визначальних їхній ресурс.

Формулювання цілей статті. На основі комплексної оцінки номенклатури деталей, які визначають ресурс автотракторної техніки, установити переважні види й величини зношування деталей. Запропонувати способи відновлювання цих деталей, що забезпечують їхній ресурс на рівні або перевищуючим рівень нових.

Основний матеріал. У відповідності ДСТУ 2863-94 програма по забезпеченню надійності повинна містити етап розробки нормативів довговічності, безвідмовності, ремонтпридатності [14]. Це основа керування процесом забезпечення необхідної надійності.

У монографії [11] на основі аналізу впливу ряду факторів: навантаження, частоти обертання, ступені забруднення мастильного середовища, конструктивних особливостей вузлів, сполучень на інтенсивність зношування й динаміку нагромадження втомлених ушкоджень, а також з урахуванням накопиченого досвіду підвищення працездатності деталей і вузлів на Харківському тракторному заводі була визначена номенклатура деталей шасі колісних тракторів типу Т-150 К, які вимагають підвищення довговічності. Номенклатура містить 36 деталей. Переважні види ушкоджень: зношування – 33 деталі, питинг зубів – 2 деталі, спікання втулки з валом – 1 деталь. Якщо проаналізувати обрані можливі шляхи підвищення довговічності, то на частку зміцнюючих технологій доводиться 9 деталей (плазмове напилювання – 3 дет., хіміко-термічне зміцнення – 3 дет., лазерне зміцнення – 3 дет.), що становить більш 27%, а серед них плазмове напилювання й лазерне зміцнення займають обсяг 67%.

Ресурс більшості машин залежить від відносно невеликої кількості деталей. Це дозволяє планувати обсяги їх відновлювання, розробляти, випускати й впроваджувати спеціальне устаткування, створювати й розбудовувати спеціалізовані виробництва, нарощувати обсяги й розширювати номенклатуру відновлюваних зношених деталей.

Агрегати й вузли автомобілів, тракторів і сільськогосподарських машин являють собою сукупність безлічі деталей типу: вал, втулка, важіль, корпус, шестірня, що зазнають у процесі експлуатації впливу різного роду навантажень і середовища, які приводять до необоротних процесів зношування їх робочих поверхонь.

При обробці статистичних даних по відмовах деталей автомобілів установлений наступний їхній розподіл: зношування – 53,4%; руйнування (тріщини, поломка, обривши частини деталі) – 18,9%; деформація (розтягання, скручування, вигин) – 10,4%, інші види дефектів – 17,3%. Аналізуючи дефекти деталей, що виникають при експлуатації, слід мати у виді, що кожна окрема деталь піддається різному навантаженню, виду деформацій і умовам змащення.

При узагальненні видів зношування деталей, які виникають в експлуатації машин, виготовлених на різних заводах, установлюються характерні дефекти, властиві машинам різного призначення. У деталях машин, які вишли з ладу, спостерігається абразивне зношування, втомне руйнування поверхневого шару, контактне схоплювання, зминання й корозія. У числі дефектів зустрічаються тріщини, сколювання й викрашування зубів, поломка зубів, скручування шліців і валів.

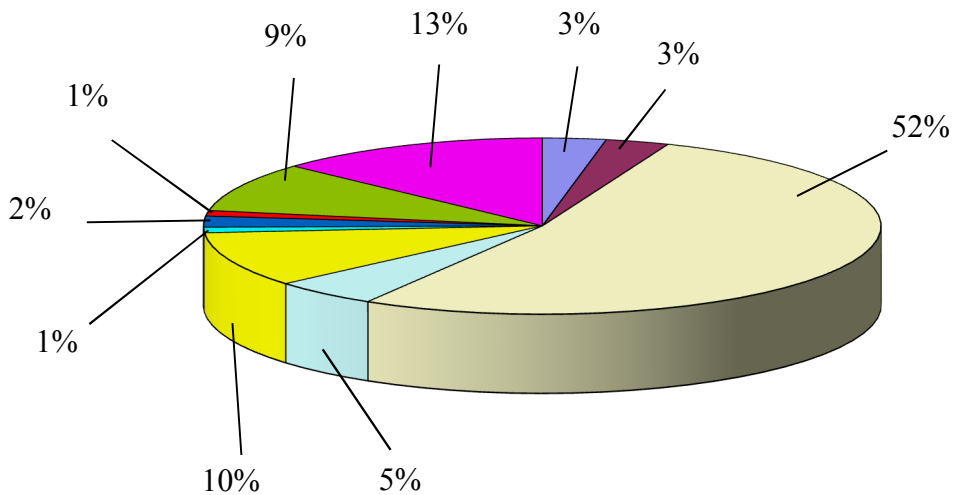
Абразивне зношування превалює над усіма іншими: близько 40% деталей мають чисто абразивне зношування й 50% – абразивне зношування в комбінації з іншими видами зношування й руйнувань поверхневого шару.

Дуже часто, на одній деталі й навіть на одній і тій же поверхні тертя спостерігається кілька видів зношування й руйнування (табл. 2).

Таблиця 2 – Характерні види зношування й руйнувань деталей машин

Вид зношування й руйнування	Імовірність повторення, %
Зминання й абразивне зношування зубів і шліців сполучних муфт	14,8
Втомне руйнування поверхневого шару й абразивне зношування зубів шестірень	15,8
Відколи й абразивне зношування зубів шестірень	20,1
Абразивне зношування деталей	38,8
Контактне схоплювання деталей	10,5
Корозія деяких деталей у комбінації з різними видами зношування й руйнуваннями поверхневого шару	3,5–10

За даними досліджень [15-17], зношування поверхонь деталей тракторів, автомобілів і сільськогосподарських машин розподіляється приблизно в такий спосіб, рис. 2.

Циліндричні – 52%; конічні й сферичні – 3%; шліци – 3%; пази, канавки, лиски – 5%; різьблення – 10%; плоскі поверхні – 1%; зуб'я шестірень – 2%; профільні, фасонні поверхні – 1%; тріщини й злами – 9%; порушення геометричної форми – 13%.

Рис. 2 – Зношування поверхонь деталей автомобілів, тракторів і сільськогосподарських машин

При цьому 40% дефекту, що найбільше часто зустрічається, – зношування циліндричної поверхні – становить зношування зовнішньої циліндричної поверхні, 60% – внутрішньої, рис. 3.

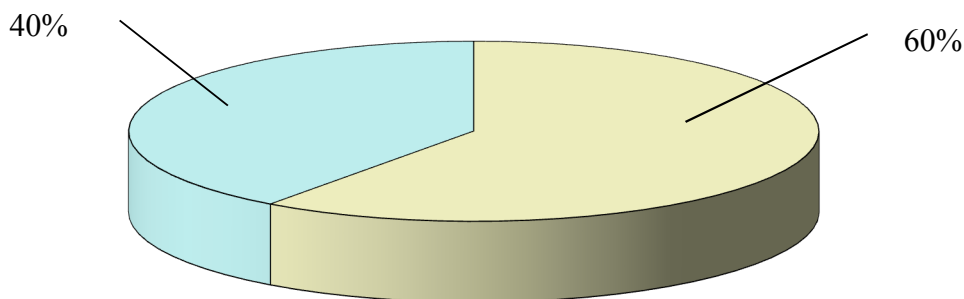

Рис. 3 – Зношування циліндричних поверхонь деталей автомобілів, тракторів, і сільськогосподарських машин

Необхідно відзначити, що найбільше число деталей (близько 83%) має зношування до 0,6 мм [17]. З них зношування до 0,1 мм – 52%, до 0,2 – 12%, до 0,3 – 10%, до 0,4 – 1%, до 0,5 – 5% і до 0,6 – 3%, що відповідає технологічним можливостям газотермічних способів нанесення покриттів.

При склавшійся ситуації необхідно розробити систему відновлювального ремонту деталей засобів транспорту, що враховує тип сполучення й спосіб відновлювання зношеної поверхні, розробку технологічної документації, що забезпечує одержання заданого якості відновленої поверхні деталі, підготовку кваліфікованих фахівців.

Висновки. На основі комплексної оцінки автотракторних деталей, що визначають ресурс, установлене, що абразивне зношування превалює над усіма іншими видами зношування: близько 40% деталей мають чисто абразивне зношування й 50% – абразивне зношування в комбінації з іншими видами зношування й руйнувань поверхневого шару.

Близько 83% деталей автотракторної техніки має зношування до 0,6 мм, що відповідає технологічним можливостям газотермічних методів нанесення покриттів і які можна рекомендувати для відновлювання цих деталей з метою забезпечення їх ресурсу на рівні або перевищуючим рівень нових.

Список використаних джерел

1. Гаркунов Д.Н. Триботехника (конструирование, изготовление и эксплуатация машин): Учебник / Гаркунов Д.Н. – М.: “Издательство МСХА”, 2002. - 632 с.
2. Кугель Р.В. Основные задачи проблемы надежности машин / Р.В. Кугель // Вестник машиностроения. – 1981. - № 11. - С. 49-55.
3. Рабинович А. Ш. и др. Методические указания по классификации и шифровке отказов тракторов / А. Ш. Рабинович и др. – М. : ГОСНИТИ, 1976, – 123 с.
4. Абдула С. Л. Обеспечение надежности тракторных конструкций при проектировании / С. Л. Абдула, В. Г. Кухтов., А. С. Полянский // Техніка в АПК. – 2002. – № 7-9. – С. 29-32.
5. Анилович В. Я. Технично-економическая оптимизация при обеспечении надежности / В. Я. Анилович, А. С. Полянский // Тракторная энергетика в растениеводстве : Сб. научн. тр. – Х. : ХГТУСХ, – 2001. – С. 10-20.
6. Гринченко А. С. Оценка и прогнозирование показателей надежности в случае параметрических отказов / А. С. Гринченко // Надежность и контроль качества. – 1991. – № 7. – С. 38-43.
7. Как сохранить работоспособность дизеля: [справочник / А. П. Строков, В. И. Водолажский. Н. А. Сергиенко]. – М. : Укр. Дизель, 1993. – 272 с.
8. Бажинов А. В. Прогноз и управление в системе ТО и ремонта автомобилей / А. В. Бажинов // Вестник ХГАДТУ: Сб. науч. тр. Харьков: ХГАДТУ, 2000. – Вып. 12-13. – С. 34-37.
9. Погорелый Л. В. Повышение эксплуатационно-технологической эффективности сельскохозяйственной техники / Погорелый Л. В. – К. : Техника, 1990. – 176 с.
10. Гончаров В. Г. Повышение ресурса транспортной техники совершенствованием технологии ремонта коленчатых валов: дис. ... канд. техн. наук : 05.22.20 / Виктор Григорьевич Гончаров. – Х., 2008. – 183 с.
11. Кухтов В. Г. Долговечность деталей шасси колёсных тракторов / Кухтов В. Г. – Харьков : ХНАДУ, 2004. – 292 с.
12. Капитальный ремонт автомобилей / [под ред. Р.Е. Есенберлина]. – М. : Транспорт, 1989. – 335 с.
13. Кривоконь О. Г. Стан тракторобудування в Україні. Проблемні питання

подальшого розвитку галузі та шляхи їх регулювання / О. Г. Кривоконь, А. А. Макалей // Весник НТУ «ХПИ». Сборник научных трудов. Тематический выпуск «Автомобиле- и тракторостроение». – Харьков : НТУ«ХПИ». – 2010. – № 1. – С. 3-7.

14. Надежность техники. Программа обеспечения надежности: ДСТУ 2863-94. – Киев: Госстандарт Украины, 1994. – 37 с.
15. Масино М. А. Организация восстановления автомобильных деталей / Масино М. А. – М. : Транспорт, 1981 – 179 с.
16. Шамко В. К. Технология ремонта деталей сельскохозяйственной техники / Шамко В. К., Гуревич В. Л., Захаренко Г. Д. – Минск: Урожай, 1988. – 152 с.
17. Воловик Е. Л. Справочник по восстановлению деталей / Воловик Е. Л. – М. : Колос, 1981. – 351 с.

Аннотация

КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА НОМЕНКЛАТУРЫ АВТОТРАКТОРНЫХ ДЕТАЛЕЙ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИХ РЕСУРС

Лузан С.

На основе комплексной оценки автотракторных деталей, определяющих ресурс, установлено, что абразивный износ превалирует над всеми остальными видами износа. Около 83% деталей автотракторной техники имеет износ до 0,6 мм, что соответствует технологическим возможностям газотермических методов нанесения износостойких восстановительных покрытий.

Abstract

COMPLEX ESTIMATION OF THE NOMENCLATURE АВТОТРАКТОРНЫХ ДЕТАЛЕЙ, DEFINING RESOURCE

S. Luzan

On base of the complex estimation автотракторных деталей, defining resource is installed that abrasive wear-out prevails on all rest type of the wear-out. Beside 83% details автотракторной technology have a wear-out before 0,6 mm that corresponds to the technological possibility a gasothermal methods of the fixing rugged reconstruction coating.